

FRANK LYONS*

OTWARTOŚĆ, TOLERANCJA I DEMOKRACJA W WIELKIM MIEŚCIE

OPENNESS, VULNERABILITY AND DEMOCRACY IN THE CITY

Streszczenie

„Serce miasta” zdefiniować można dwojako – jako centrum urbanistyczne oraz jako jednostkę życia miejskiego. W artykule tym badam możliwość budowy serca miasta w tym drugim znaczeniu, prezentując projekt znaczącej przestrzeni Wrocławia oraz związanych z nią budynków. Opiera się on na tezie, że treść przenoszona jest przez formę, umiejętne połączenie formy z treścią leży zaś u podstaw dobrego projektu urbanistycznego.

Słowa kluczowe: przestrzeń publiczna, otwartość, demokracja, miasto

Abstract

The "Heart of the City" can be defined in two ways, heart as centre and heart as a nurturing vessel. This paper chooses to explore the possibility of building an urban heart in the second of these two definitions by presenting the design of a major urban space for Wrocław and related public buildings. The underlying thesis is that form carries content and that a careful matching of form and content is at the root of meaningful urban design.

Keywords: public space, openness, democracy, city

---

* MSc. Arch. Frank Lyons, Royal Institute of British Architects (RIBA), Humane Architecture Workshop, Plymouth, UK.

1. Wstęp

Na temat serca miasta rozmawiać możemy w kategoriach konwencjonalnych, traktując je jako tętniące życiem centrum miejskie, ale możemy również żywić do niego ludzkie uczucia i uznawać za serce pełne miłości. Czy możliwe jest myślenie o sercu miasta jako jednostce miejskiej, która wytwarza i podtrzymuje bliskie stosunki między mieszkańcami? W niniejszym artykule chciałbym zająć się drugim ze wspomnianych przed chwilą aspektów serca miasta. O ile w przeszłości zajmowałem się przede wszystkim kwestiami teoretycznymi, o tyle podczas tegorocznej konferencji pragnąłbym podejść do tematu w sposób jak najbardziej pragmatyczny i zaprezentować projekt konkursowy, który niedawno przygotowałem dla Wrocławia. Niektórym z Państwa nieobcy jest temat konkursu, którego zakres obejmował projekt sali koncertowej na 2 tys. osób, pawilonu gmachu opery pochodzącego z XIX w., odnowy i rozbudowy skrzydła dawnego Pałacu Królewskiego oraz stworzenie znaczącej przestrzeni publicznej. Ważna pod względem historycznym lokalizacja w obrębie murów Starego Miasta idealnie wpisuje się w temat tegorocznej konferencji.

Wrocław usytuowany jest na brzegach Odry oraz na licznych wysepkach połączonych mostami. Mieszka w nim ok. 650 tys. ludzi, z których ok. 135 tys. to studenci. Lokalizacja konkursowa przylega do dawnych murów miejskich i fosy. W okresie średniowiecza miejsce to było w pełni zagospodarowane, później wykorzystywano je dla celów wojskowych, obecnie zaś stoi puste, chociaż otaczają je budynki o dużej wartości architektonicznej. Rynek i Plac Solny – przestrzenie miejskie, które można by nazwać **tradycyjnym sercem miasta** – położone są nieco dalej. W pobliżu stoi natomiast dziewiętnastowieczny gmach opery, będący ważnym obiektem kultury. Pomysłodawcy konkursu postanowili poszerzyć ten rejon i stworzyć **kulturalne serce miasta**, które wzmocniłoby obecny charakter i walory Rynku oraz powiązanych z nim przestrzeni.

Historia omawianego miejsca, jak również sama nazwa Placu Wolności, stanowiły inspirację dla mojego projektu przeznaczonego na konkurs. Runął już czerwony mur ze średniowiecznej cegły, który niegdyś tędy przebiegał, a którego zadaniem była obrona wolności miasta, tak jak po solidarnościowym zrywie lat 80. XX w. runął mur dzielący Europę. Stwierdzono wówczas, że miejsce to powinno stać się symbolem otwartości i wolności wywalczonych dla miasta i całej Polski. Decyzję o przekształceniu Placu Wolności w ośrodek muzyki i kultury władze Wrocławia podjęły w takim właśnie *duchu wolności*. Muzyka wyraża poezję duszy, która niewiele ma wspólnego z fizycznymi aspektami działań wojennych. W jaki więc sposób mieliśmy wprowadzić poezję do przestrzeni, która stanowiła niegdyś arenę zmagania wojskowych? Jak mieliśmy stworzyć miejską jednostkę, która budziłaby mieszkańców i gości do życia? Jak mieliśmy wszcześcić miastu kochające serce?

2. Licencja poetycka

Nasz plan miał reprezentować i być może pogodzić sprzeczną naturę wyżej wymienionych kwestii. Z jednej strony zdecydowaliśmy, że wychodzące na fosę budynki po stronie południowej powinny przemawiać językiem architektury, który w pewnych aspektach odzwierciedlałby charakter stojących tu niegdyś murów obronnych. Budynki po tej stronie musiały więc być surowe – pochyłe i ustawione w nierównej konstrukcji z cegieł, przypominającej stare mury miejskie. Wówczas plac przebiłby się przez nie niczym symbol wolności. W przypadku budynków po stronie północnej na zasadzie kontrastu zastosowano by delikatniejsze materiały – dominowałyby tu kostka budowlana oraz obrzutka, tworzące język bardziej klasycystyczny, pasujący do neoklasycystycznych budynków w najbliższej okolicy. Elewacja sali koncertowej przy ul. Krupniczej musiałaby wobec tego pogodzić oba języki i dopasować się do mieszaniny obrutki, cegły i kamienia, wykorzystanych przy budowie tej ulicy.

Muzyka klasyczna i operowa przyciąga przede wszystkim dobrze sytuowaną elitę społeczną. Jeżeli więc Plac Wolności miał stworzyć kulturę prawdziwie egalitarną, musiał być w stanie zwiększyć liczbę słuchaczy, projekt zaś musiał stać się atrakcją dla wszystkich mieszkańców, również dla 130-tysięcznej rzeszy studentów. W tym celu postanowiliśmy uczynić z placu główną przestrzeń imprezową. Sam plac miał podtrzymywać ducha muzyki i poezji wśród znakomitej większości mieszkańców Wrocławia. Aby cel ten osiągnąć, wprowadziłem organiczne zaokrąglone schody, które ukształtowały płytę placu i połączyły dwa obiekty muzyczne olbrzymim amfiteatrem, w którym mogłyby się odbywać wszelkiego rodzaju wydarzenia – od wielkich imprez w rodzaju koncertów trzech tenorów po spędy miłośników muzyki rockowej i popularnej. Sam amfiteatr staje się najważniejszym symbolem demokracji, który wyprowadza muzykę z oficjalnych budynków na ulice miasta. Główne elewacje sali koncertowej i pawilonu opery, utrzymane w tym samym *duchu wolności*, zostały w dużej mierze przeszkłone, aby wywołać poczucie otwartości, dostępności, a przede wszystkim demokracji. Budynki te wyróżniają się dostojnością, która pozwala energii placu przepływać do przestrzeni publicznych, nie naruszając ich charakteru. Energia amfiteatru z łatwością przepływa więc między budynkami, tworząc intensywny związek symbiotyczny pomiędzy wszystkimi elementami kompozycji. Pozostałe aspekty projektu nie są związane z koncepcją centralną.

3. Plac Wolności

Przestrzeń miejska w samym sercu projektu spaja wszystkie elementy. Amfiteatr skutecznie dzieli przestrzeń na dwa odrębne – choć powiązane ze sobą – poziomy, a jednocześnie łączy główne budynki. Oba poziomy są płaskie i równe. Do każdego z nich dostęp mają nawet największe pojazdy dostawcze, które mają też możliwość poruszania się na obu poziomach, dzięki czemu wszystkie części placu mogą być wykorzystywane podczas wielkich wystaw i występów. Na tym poziomie publiczność ma zapewniony bezpośredni dostęp do sali koncertowej i pawilonu gmachu opery. Na jednym poziomie pod placem znajduje się ponad 830 miejsc parkingowych. Zmiana poziomu umożliwia zlokalizowanie restauracji i sklepów na południowym skraju placu, a tym samym ożywienie go i zachowanie połączenia z promenadą wzdłuż fosy.

4. Pawilon gmachu opery

Główną przestrzeń trzykondygnacyjnego pawilonu gmachu opery wykorzystywać można podczas wielkich wystaw i występów. Podobnie jak sala koncertowa, przestrzeń ta otwiera się bezpośrednio od Placu Wolności podjazdem oraz wejściem dla VIP-ów i osób niepełnosprawnych. Nad sklepami znajduje się apartament prób operowych, na środkowych piętrach – warsztaty i magazyny kostiumowe, na górnym – znakomicie oświetlone główne warsztaty operowe. Fizycznie aneks łączy się z gmachem opery wyłącznie na poziomie przyziemia. Na powierzchni oba budynki sprawiają wrażenie niezależnych od siebie – ich połączenie zakrywa markiza.

5. Pawilon Pałacu Królewskiego

Projekt pawilonu Pałacu Królewskiego wzorowaliśmy na budynku oryginalnym. Chociaż nie unikaliśmy symetrii, nie staraliśmy się stworzyć projektu klasycznego. Zachowaliśmy jednak *piano nobile* jako główne piętro budynku i wykorzystaliśmy istniejącą linię gzymsu.

Sugerujemy przywrócenie pierwotnego stanu istniejącego budynku, co umożliwiłoby otwarcie kolumnady i wykorzystanie jej w roli tarasu restauracji usytuowanej w oryginalnej części pałacu, do której goście wchodziłoby przez główne drzwi nowego budynku. Kuchnie i klub jazzowy będą mieścić się poniżej *piano nobile*. Ośrodek informacji turystycznej oraz biura będą znajdować się na poziomie pierwszego piętra, natomiast wynajmowane biura, pomieszczenia funkcjonalne wykorzystywane podczas przyjęć weselnych itp. – na piętrach wyższych. Na krańcu wschodnim kompozycję budynku zamyka niewielka kawiarnia z widokiem na ul. Modrzejewskiej w stronę hotelu Monopol.

Architekuralny charakter budynku odnosi się do innych budynków na placu, ale opracowany został w mniejszej skali. Opiera się on na mocnym i trwałym elemencie związanym z ziemią oraz znacznie lżejszym, wyższym elemencie związanym z niebem. Mieszanka kamienia i obrutki skomponowana została jako lekko rzeźbiona powierzchnia w subtelnym kolażu, który zarówno współgra, jak i opiera się formalnemu porządkowi budynku.

6. Sala koncertowa

Dwa poziomy umożliwiają stworzenie eleganckiego wejścia do sali koncertowej bezpośrednio z Placu Wolności. Metoda bezpośrednia pozwala uniknąć konieczności sprowadzania większości słuchaczy do przyziemia. Pod główne wejście do gmachu mogą podjeżdżać samochody.

Foyer stanowi wielokondygnacyjna przestrzeń wyposażona w bary i kawiarnie z tarasami, której użytkownicy nie mają najmniejszych problemów z orientacją wewnątrz budynku. Z przestrzeni głównego wejścia istnieje bezpośredni dostęp do głównego audytorium oraz do sali recitalowej. Kanciasty język wykańczanej rustyką południowej fasady po jednej stronie tejże przestrzeni wkracza do foyer w harmonii z płynnymi barokowymi krzywiznami amfiteatru, które zajmują przestrzeń na poziomie ulicy po stronie północnej. Na tarasie północnym działa sklep, do którego wchodzi się bezpośrednio z foyer lub z ulicy. Po obu stronach przestrzeni tego poziomu czynne są bary. Centralny punkt przestrzeni to samo audytorium, którego wyrazista sylweta przyciąga publiczność na górne poziomy. W tym miejscu tylna ściana audytorium tworzy jajowatą przestrzeń – *ptasie gniazdo*, w którym kuszą kolejne bary oraz kawiarenka. Miejsce to wyłożono ciepłym, naturalnym drewnem, o które widzowie mogą się opierać w trakcie występów i przerw. Nachylone zielone dachy z miedzi kontrastują tu z ciężkimi elementami audytorium i sali recitalowej. Dachy wspierają białe laminowane kolumny z drewna o zróżnicowanym wyglądzie. Widać się one niczym drzewa podtrzymujące markizę, która rozciąga się nad rozległym przeszklonym frontem budynku, tworząc podjazd.

7. Zakończenie

Przedstawiając projekt rewitalizacji Placu Wolności, wyrażam nadzieję, że nie odbiegliśmy od koncepcji demokratycznego miejsca w mieście. W projekcie tym wykorzystaliśmy motywy, które były już obecne w bezpośrednim kontekście. Co jednak ważniejsze, celem naszego projektu było stworzenie jednostki, która kultywowałaby ideę humanitarności wzmacniającej stosunki międzyludzkie oraz rozwijającej twórczość poetycką i artystyczną. Czy można więc zaryzykować stwierdzenie, że oddaliśmy miastu swoje serca?

1. Introduction

We can talk about the heart of the city in conventional terms as being a vibrant urban centre but can we also think of the heart of the city in human terms as a loving heart? Is it possible to think of the heart of the city as an urban vessel that encourages, facilitates and creates life-enhancing, even loving activities between its inhabitants. In this paper I would like to explore this second aspect of a city's heart. In the past I have addressed these conferences in largely theoretical terms, in contrast this year I want to address the thesis very pragmatically by presenting a competition project that I recently designed for the city of Wrocław. Some of you will be familiar with the competition, it had a complex programme which included the design of a 2000 seat concert hall, an extension to the existing nineteenth century opera house, the restoration and extension of a wing to the former King's Palace, and the creation of a major public space. The site itself was of great historical significance and its location just within the walls of the ancient city of Wrocław makes it relevant to the subject of this conference.

Wrocław is sited on the banks of the River Odra and on a series of river islands linked by bridges. It has a population of about 650 000 of which approximately 135 000 are students. The site for the competition is just within the ancient city walls and moat. In its medieval past the site was fully developed but in its more recent history it was used for military exercises, today it is empty but surrounded by buildings of significant architectural value. The Rynek and Plac Solny the urban spaces that might be called the **established heart of the city** are some distance from the site. However the existing nineteenth century opera house sits beside the site and establishes a cultural dimension to the area which is being extended by the competition to create a **cultural heart to the city** that could be linked to and thereby enhance the existing character and qualities of the Rynek and related spaces.

In terms of my design for this competition the history of this particular site was an inspiration as was the very name of the square itself, "*Freedom Square*". The red brick medieval wall that ran through the site, originally built to defend the freedom of the city has crumbled, as did the wall across Europe following the uprising of Solidarity in the 1980's. It seemed appropriate that somehow this site be used to symbolise the openness and freedom won for the city and Poland by these earlier struggles. The decision by the City of Wrocław to make Wolności Square into a place of music and culture seemed wholly in line with this "*Spirit of Freedom*". Music expresses the poetry of the soul, a somewhat far cry from the physical struggles of warfare. How were we to bring poetry into a space that had formerly been used for military exercises? How were we to create an urban vessel that would nurture and encourage life generating activities? How could we give the city a loving heart?

2. A Poetic Response

Our scheme has sought to represent and perhaps reconcile the contradictory nature of the issues just described. On the one hand, we decided that the southern sides of the buildings fronting onto Fosa, should have an architectural language that in some respects reflects the character of the defensive walls that formerly occupied the site. This side of the building would therefore be tough; it would be battered and would be clad in roughly textured brickwork reminiscent of the old city walls. "Wolności Square" would then break through these defensive walls as a symbolic representation of freedom. In contrast on the northern side of the site more polite materials would be used on the buildings; ashlar stone and render would predominate to create a more classical language to reflect the neoclassical buildings in this area. The Concert Hall elevation along Krupnicza Street would then have to reconcile these two languages and additionally reflect the mixture of render, brick and stone already used along this street.

On a quite separate front, classical concerts and opera are often offered at high cost to a very social elite, if Wolności Square was to create a genuinely egalitarian culture then it needed to be able to widen

and increase the size of its audience, the project needed to be able to reach out to everyone in the city, including its 130 000 students. To this end we decided to make the square into the major performance space of the scheme. The ground of the square itself was thus to become the vessel that held and nurtured the spirit of music and poetry for the vast majority of the inhabitants of Wrocław. To achieve this I introduced organic curving steps that shaped the ground of the square and linked the two buildings of music by creating a huge amphitheatre between them; a place that could be used for a wide range of performances from "The Three Tenor" type concerts to rock and pop festivals. The amphitheatre itself thus becomes a major symbol of democracy, bringing music out of the formal buildings and into city. With this major element established the main elevations of the Concert Hall and Opera House Extension in the same "*Spirit of the Freedom*" are largely glazed to suggest a feeling of openness, accessibility and above all democracy. The buildings display an elegant confidence that allows the energy of the square to flow into their public spaces, without violating their vulnerability. The energy of the amphitheatre therefore moves easily in and out of the buildings to create a vital and symbiotic relationship between all the elements of the composition. The remaining ideas in the scheme work away from this central concept.

3. Wolności Square

The urban space that lies at the heart of this scheme is the space that holds all the elements together. The amphitheatre effectively divides the space into two separate but related levels yet simultaneously ties the major buildings together. Both levels are flat and even and the largest commercial vehicles have access to each for deliveries and can also move right through both levels thus enabling all parts of the square to be used for the largest exhibitions and shows. The Concert Hall and The Opera House extension are accessed directly by the public at this level. All the car parking with space for over 830 cars is handled on one level below the Square. The change of level allows a restaurant and some shops to be located on the southern side of the square bringing life to this edge without interrupting the link to the promenade along Fosa.

4. The Opera House Extension

The main space of the Opera House extension is a triple height space which is to be used for large exhibitions and shows. This space opens directly off Wolności Square in a similar way to the Concert Hall with a porte cochere and the opportunity for VIPs and disabled people to be dropped off at the front door. A suite of rehearsal rooms for the Opera House are located above the shops, costume workshops and storage are placed on the middle floors and the main workshops for the Opera House on the upper floor, thus having the benefit of good natural top light in the space. The Opera House extension is only physically linked to the Opera House at basement level. Above ground the extension stands clear of the existing building. A canopy which stands free of both buildings covers the link between them.

5. The King's Palace Extension

We took our cues for the design of the extension of the King's Palace from the original building that had occupied this site. Although our proposal has a measure of symmetry to it we have not tried to create a classical design. We have however maintained the *piano nobile* as the main floor of the building and we have run the existing cornice line into our extension.

We are proposing that the existing building be restored to its original condition, such that the colonnade be opened up to be used as a terrace to a restaurant that will be housed in the original part of

the palace and entered through the main door to the new building. Kitchens for the restaurant and a jazz club will be located below the piano nobile. Tourist information shop and offices will be located at first floor level, with rented offices and function rooms for wedding receptions etc on the floors above. The composition of the building is completed at the eastern end by the incorporation of a small café with views down ulica Modrzejewskiej towards the Hotel Monopol.

The architectural character that we have adopted for this building is related to the other buildings in the square but executed at a smaller scale. The basic idea is that there is a strong solid element related to the earth and a much lighter element floating over the former which is related to the sky. The cladding of stone and render is composed as a lightly relieved surface in a subtle collage which both responds to and resists the formal order of the building.

6. The Concert Hall

Having created two levels in Wolności Square a dignified entrance to the concert hall can be made directly from the square. This direct method of entrance avoids the need to take the larger part of the audience into a basement before entering. Cars can drop people off at the main entrance to the building.

The foyer is a multiple height space with terraced bars and cafes overlooking it and providing users with a clear way of orienting themselves within the building. From this main entrance space direct access is given to the main auditorium and also to the recital hall. On one side of this space the angular rusticated language of the southern façade folds into the foyer and is reconciled with the flowing baroque curves of the amphitheatre that enter the space at street level on the north side. The Concert Hall shop is located on this northern terrace accessed directly from the foyer or from the street. Bars are located on both sides of the space at this level. The central feature of the space is the auditorium itself as it pushes its way out of the main body of the building to invite the audience to its upper levels. At this point the rear wall of the auditorium extends to create an egg shaped vessel or "*Bird's Nest*" feature which accommodates further bars and café. This vessel is lined with timber, a warm and natural material that the audience can touch and lean against during pre-performance and interval breaks. The weathered green copper clad roofs over these spaces are designed to be in contrast with the heavy earth related elements of the auditorium and recital hall and to float as elements more related to the sky than the earth. These roofs are supported on white laminated timber columns, each slightly different from the other and undulating along their length as they reach up like trees to support a canopy. This canopy extends out over the extensive glazed front of the building to create a porte cochere.

7. Conclusion

In putting together a scheme for Wolności Square I hope it can be seen that we held closely to the idea of a democratic place in the city. The scheme picked up on and developed themes that were already present in the immediate context. More importantly however our project sought to create a vessel that nurtured a spirit of humanity that facilitated human interaction and enabled the best of human creativity to be celebrated in poetry and play. Can we think of this scheme as putting heart into the city?

